

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.22>
УДК 338.22:35

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Шевченко О.А.,

*кандидат юридичних наук, докторант
Національної академії Служби безпеки України*

Шевченко О. А. Забезпечення економічної безпеки України крізь призму безпеки людини: дотримання прав людини і громадянина.

Стаття розкриває сутність забезпечення економічної безпеки України крізь призму безпеки людини: дотримання прав людини і громадянина. Підкреслено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Визначено, що дотримання прав людини - фундаментальна конституційна засада в Україні, дія якої відповідно спрямовує всю сукупність суспільно-політичних відносин. Право на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку належить до тих прав людини, що зумовлені її природою та соціальною сутністю і не залежать від наявності певного статусу особи в державі. Саме тому, всі вони в міжнародній практиці позначаються як фундаментальні.

Підкреслено, що визначивши права людини як найвищу цінність, Конституція України приєдналася до європейського і світового бачення цього питання, закріпила його загальнолюдське вирішення як обов'язкове для держави і всіх інших учасників суспільних відносин.

Констатовано факт, що головним об'єктом безпеки в Україні є людина, а забезпечення економічної безпеки держави є саме тим дієвим інструментом, що здатен забезпечити безпеку людини.

Розкрито зміст Стратегії національної безпеки 2020 року щодо аспекту закріплення в ній забезпечення безпеки людини крізь призму економічної безпеки. Наголошено, що кінцевою метою реалізації вказаної Стратегії є утвердження вільної, заможної, безпечної України, у якій панує право, де кожен може реалізувати свої таланти та здібності, де люди дихають чистим повітрям, п'ють чисту воду та з якою пов'язують долю їхні діти й онуки.

Досліджено основні загрози економічній безпеці, що закріплені у Стратегії національної безпеки 2020 року, а також відповідно регламентовані напрями безпеки людини і громадянина.

Констатовано, що настав час створити протидію загрозам національній безпеці з позицій самого головного об'єкту, що може потрапити в небезпеку – людини, адже, саме людина їх і формує.

Окремо підкреслено, що основним інструментом забезпечення безпеки людини є забезпечення економічної безпеки держави, адже гарантування всіх без виключення прав і свобод людини і громадянина як передбачених у Конституції України, так і інших лежить у площині потужного економічного потенціалу країни.

Сформульовано визначення людини як основного суб'єкта та об'єкта безпеки.

На основі проведеного аналізу дослідження стратегічних державних документів зроблено висновки щодо винайдення напрямів підвищення ефективності та удосконалення питань безпеки людини крізь призму забезпечення економічної безпеки держави.

Ключові слова: стратегія, безпека, національна безпека, загрози, людина, безпека людини, права людини.

Shevchenko O., Ensuring Ukraine's economic security through the prism of human security: respect for human and civil rights.

The article reveals the essence of ensuring Ukraine's economic security through the prism of human security: respect for human and civil rights. It is emphasized that a person, his life and health, honor and dignity,

inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value. Human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of the state. The state is accountable to the people for its activities. The establishment and protection of human rights and freedoms is the main duty of the state.

It is determined that the observance of human rights is a fundamental constitutional principle in Ukraine, the action of which accordingly directs the whole set of socio-political relations. The right to life and health, honor and dignity, inviolability and security belong to those human rights that are conditioned by its nature and social essence and do not depend on the existence of a certain status of a person in the state. That is why all of them are marked as fundamental in international practice.

It was emphasized that defining human rights as the highest value, the Constitution of Ukraine joined the European and world vision of this issue, enshrined its universal solution as mandatory for the state and all other participants in public relations.

It is stated that the main object of security in Ukraine is man, and ensuring the economic security of the state is the most effective tool that can ensure human security.

The content of the National Security Strategy 2020 on the aspect of enshrining human security through the prism of economic security is revealed. It was emphasized that the ultimate goal of the Strategy is to establish a free, prosperous, secure Ukraine, where the rule of law prevails, where everyone can realize their talents and abilities, where people breathe clean air, drink clean water and connect their destiny. children and grandchildren.

The main threats to economic security, which are enshrined in the National Security Strategy 2020, as well as the correspondingly regulated areas of human and civil security have been studied.

It was stated that it is time to counteract threats to national security from the standpoint of the main object that may be in danger - man, because it is man who forms them.

It is emphasized that the main tool for ensuring human security is to ensure the economic security of the state, because guaranteeing all rights and freedoms of man and citizen, both provided for in the Constitution of Ukraine and others lies in the plane of strong economic potential.

The definition of a person as the main subject and object of security is formulated.

Based on the analysis of the study of strategic state documents, conclusions were made on finding ways to increase efficiency and improve human security through the prism of ensuring the economic security of the state.

Key words: *strategy, security, national security, threats, man, human security, human rights.*

Постановка проблеми. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Саме так дослівно регламенту найвищу соціальну цінність людини в нашій державі Конституція України (її перші статті) [1].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV, який діяв до 2018 року: «Об'єктами національної безпеки є: людина і громадянин - їхні конституційні права і свободи; суспільство - його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси; держава - її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність» [2].

В той же час, у новому Законі України «Про основи національної безпеки України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначаються основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Також, в ньому визначені та розмежовані повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створена основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, окремо визначена система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджено всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони. Щодо безпосередньо безпеки людини, то в даному законі в п. 3 статті 1 «Визначення термінів» лише конкретизовано відповідне поняття, що корелюється з цим: «громадська безпека і порядок - за-

хищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз» [3].

Отже, на даному етапі національний законодавець не закріпив в фундаментальному законі безпекової сфери об'єктом національної безпеки людину, яка на наше глибоке переконання є не тільки об'єктом національної безпеки, а і головним її суб'єктом.

Саме тому, ми, погоджуючись з думкою окремих вчених-безпекознавців, вважаємо, що наступні основні категорії об'єктів необхідно вважати життєво важливими цінностями Українського народу: територія України, населення України та національну самосвідомість Українського народу. Тільки їх конкретні характеристики можуть бути використані як критерії оцінки громадянським суспільством діяльності держави у сфері безпеки.

Досліджуючи ж такий об'єкт безпеки як населення України, слід наголосити, що як вже було наголошено вище, перші статті Конституції України проголошують: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Вказана ж норма Конституції України, розвиваючи відповідні положення преамбули та ст. 1 про нашу державу як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу, закріплює загальнолюдське, гуманітарне підґрунтя Української держави, гуманітарний вимір у здійсненні її влади. Відповідно до змісту цієї статті дотримання прав людини - фундаментальна конституційна засада в Україні, дія якої відповідно спрямовує всю сукупність суспільно-політичних відносин. Право на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку належить до тих прав людини, що зумовлені її природою та соціальною сутністю і не залежать від наявності певного статусу особи в державі. Саме тому, всі вони в міжнародній практиці позначаються як фундаментальні.

Таким чином, визначивши їх як найвищу цінність, Конституція України приєдналася до європейського і світового бачення цього питання, закріпила його загальнолюдське вирішення як обов'язкове для держави і всіх інших учасників суспільних відносин. Отже, остаточно констатуємо той факт, що головним об'єктом безпеки в Україні є людина, а забезпечення економічної безпеки держави є саме тим дієвим інструментом, що здатен забезпечити безпеку людини.

Зауважимо, що на даний час більшість наукових робіт вчених присвячених проблемам економічної безпеки майже не висвітлювали питання безпеки людини. Вивчення аспекту забезпечення безпеки людини крізь призму економічної безпеки здійснювалось переважно на основі вивчення теоретичної та емпіричної бази діяльності і взаємодії правоохоронних та інших державних органів у цій сфері. Між тим, наступним проблематикам не приділялась достатня роль:

- визначення основного суб'єкта та об'єкта безпеки в Україні - людини;
- аналізу стратегічних державних документів у цій сфері;
- винайдення напрямів підвищення ефективності та удосконалення питань безпеки людини крізь призму забезпечення економічної безпеки.

Таким чином, вищевикладене обумовлює актуальність вибраної теми наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Основні права і свободи людини становлять підвалини справедливості, миру та безпеки для всього світового співтовариства і тому мають всесвітнє значення. Про це свідчать наступні фундаментальні світові нормативно-правові акти:

- Статут ООН, однією із засновників (фундаторів) якої є і Україна;
- Загальна декларація прав людини 1948 року;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року;
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року;
- Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року;
- Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року;
- Африканська декларація прав та обов'язків людини 1948 року;
- Американська декларація прав людини і народів 1948 року;
- Підсумковий акт наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року;
- інші міжнародні документи з прав людини і громадянина.

Слід зауважити, що політика національної безпеки, яка здійснювалась Україною з моменту здобуття незалежності, ставила за мету утворення на загальновизначених принципах і нормах міжнародного права дієвої системи захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

На початку III тисячоліття в Україні сфера безпеки залишається прерогативою держави. В той же час спостерігається окремі тенденції до зменшення ролі держави в житті соціуму та підвищення ролі громадянського суспільства, яке намагається обмежити функції держави та встановити дієвий контроль за їх реалізацією. Держава, в першу чергу, є механізмом забезпечення безпечного існування соціуму. Отже, відповідно, безпека соціуму є основним пунктом “угоди”, яка укладається між суспільством і найманим їм державним апаратом. В цьому і є природа та основне призначення держави.

Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека вже за самим фактом свого існування мають найвищу, безумовну цінність. Людина не тільки соціальна цінність, а й самоцінність. Тому некоректною є вказівка Конституції України на соціальну цінність людини, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпеку [4].

«Люди, – писав Гегель, – впевнені у тому, що держава повинна існувати і що тільки в ній може здійснюватися особливий інтерес, але звичка приховує від нас те, на чому ґрунтується наше існування. Коли людина вночі спокійно виходить на вулицю, їй не спадає на думку, що все могло б бути по-іншому. Бо ця звичка до безпеки стала її другою натурою, і ніхто не думає, що це результат лише дій особливих установ. Часто вважається, що держава тримається на силі, насправді основою цього є тільки відчуття необхідності порядку, яке мають усі» [4; 5, с. 293].

Саме тому, на нашу думку, на даному історичному етапі національний законодавець у 2020 році розробив нову Стратегію національної безпеки України (далі – Стратегія) з назвою «Безпека людини – безпека країни», що була затверджена указом Президентом України №392/2020 14 вересня 2020 року, в якій, зокрема, визначено, що Україна прагне миру, який є запорукою розвитку держави, а людина, її життя та здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність, а кінцевою метою реалізації Стратегії є утвердження вільної, заможної, безпечної України, у якій панує право, де кожен може реалізувати свої таланти та здібності, де люди дихають чистим повітрям, п’ють чисту воду та з якою пов’язують долю їхні діти й онуки [6].

Серед основних загроз економічній безпеці, що закріплені у слід відмітити наступні загрози, що регламентовані у Розділі II «Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов»:

- непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище;
- недостатній захист права власності;
- недостатній рівень конкуренції та панування монополій, зокрема в енергетичній сфері та інфраструктурі, низька енергоефективність зменшують конкурентоспроможність України, загрожують добробуту її громадян;
- посилюються загрози для критичної інфраструктури, пов’язані з погіршенням її технічного стану, відсутністю інвестицій в її оновлення та розвиток, несанкціонованим втручанням у її функціонування, зокрема фізичного і кіберхарактеру, триваючими бойовими діями, а також тимчасовою окупацією частини території України;
- погіршуються середовище життєдіяльності, якість повітря, питної води, продуктів харчування, що впливає на життя та здоров’я людей [7].

Нагадаємо, що у відповідності до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21.06.2018 року Стратегія національної безпеки України - документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки [3]. Визначимо, що головною метою Стратегії є забезпечення такого рівня національної безпеки, який би гарантував поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави у сучасному світі [7].

Серед основних напрямів щодо безпеки людини і громадянина, що закріплені у вищевказаній Стратегії слід відмітити наступні, що регламентовані у ст. 5 Розділу I «Пріоритети національних ін-

тересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки» визначено:

- суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу;
- захист прав, свобод і законних інтересів громадян України;
- європейська та євроатлантична інтеграція.

Реалізація ж цих пріоритетів забезпечуватиметься за такими напрямами, що чітко зазначені у ст. 6 Розділу I Стратегії 2020 року:

- сталий розвиток національної економіки та її інтеграція в європейській економічній простір;
- розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту;
- захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди;
- забезпечення екологічної безпеки, створення безпечних умов життєдіяльності людини, зокрема на територіях, що постраждали внаслідок бойових дій, розбудова ефективної системи цивільного захисту [6].

Щодо загроз, що корелюються з безпекою людини і громадянина, то вони визначені у Розділі II «Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов» вказаної Стратегії у наступних статтях:

– Стаття 7. Дедалі більше людей відчувають наслідки зміни клімату та зростання техногенного навантаження на навколишнє природне середовище. Збільшуються кількість та масштаби надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. Виснажується екосфера, зростає споживання невідновлюваних ресурсів. Руйнуються екосистеми і біоценози. Посилюється негативний вплив біологічних факторів на населення, зростає ймовірність виникнення загроз біологічного походження. Високою є загроза виникнення і поширення як уже відомих, так і нових інфекційних хвороб.

– Стаття 11. Поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) виявило критичні проблеми в інформаційній сфері, системах охорони здоров'я та соціального захисту, спричинило зростання безробіття, руйнує усталений спосіб життя, загрожує продовольчому забезпеченню, перешкоджає вільному руху капіталу, товарів та робочої сили, завдає шкоди сфері послуг та, зрештою, підвищує протестні настрої у суспільствах і конфліктність у міжнародних відносинах.

– Стаття 23. Низький рівень добробуту породжує зневіру і невпевненість у майбутньому, провокує насильство, що гальмує розвиток та консервує відсталість. Особливо небезпечним є укорінення радикальних суспільних настроїв і середовищ, які є основою для політичного насильства й сепаратизму, діяльності незаконних збройних формувань, поширення тероризму. Злочинність загрожує правам і свободам, законним інтересам людей, суспільства та держави.

– Стаття 28. Погіршуються середовище життєдіяльності, якість повітря, питної води, продуктів харчування, що впливає на життя та здоров'я людей. Триває нераціональне використання природних ресурсів, деградація лісів, водних басейнів, сільськогосподарських угідь. Неefективною є система поводження з побутовими і промисловими відходами. Можливості адаптації економіки, систем життєзабезпечення та цивільного захисту до зміни клімату є недостатніми. Зберігається негативний вплив триваючих бойових дій на територіях окремих районів Донецької і Луганської областей та наслідків Чорнобильської катастрофи на екологію і здоров'я людей.

– Стаття 29. Дедалі загрозовішою стає демографічна ситуація. Скорочення народжуваності, високий рівень смертності, зокрема дитячої, проблеми репродуктивного здоров'я населення, системні проблеми у сфері охорони здоров'я, еміграція, насамперед фахівців і молоді, підбивають національну стійкість, людський, економічний і воєнний потенціал, загрожують майбутньому України.

– Стаття 30. Зростає кількість порушень міграційного законодавства України іноземцями та особами без громадянства, зокрема вихідцями з держав міграційного ризику, а також залучення цих осіб до протиправної діяльності.

– Стаття 31. Погіршення соціально-економічного становища може спричинити посилення еміграції, що призведе до посилення «відтоку» з України досвідчених кваліфікованих спеціалістів та молодих талановитих кадрів [6].

Вважаємо доречним зауважити, що до основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки, які безпосередньо пов'язані із сферою безпеки людини законодавець відніс наступні:

– Стаття 46. Громадянин має відчувати себе у безпеці. Україна рішуче налаштована на утвердження конституційного принципу верховенства права, рівності усіх перед законом. З метою реалізації конституційних принципів індивідуальної юридичної відповідальності та невідворотності покарання держава буде:

– рішуче протидіяти спробам розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, образи почуттів громадян через їхні релігійні переконання, а також обмеженням прав або встановленню привілеїв за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, стану здоров'я, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

– рішуче протистояти гуманітарній агресії, розвивати українську культуру як основу консолідації української нації та зміцнення її ідентичності;

– забезпечувати реалізацію правоохоронними органами завдань кримінального провадження, зокрема, пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень, вчинених на тимчасово окупованій території України, а також у районах здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій і Луганській областях;

– утверджувати принцип нульової толерантності до корупції, забезпечувати ефективну діяльність органів, які запобігають корупції та протидіють корупційним правопорушенням;

– забезпечувати прозорість, підзвітність державних органів, добросовісність посадових (службових) осіб, ефективний доступ до правосуддя, вдосконалювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, судовий розгляд кримінальних проваджень та виконання призначених судами покарань;

– підвищувати ефективність державної політики у сферах захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, а також міграції.

– Стаття 57. Людський капітал – запорука майбутнього України. Для його розвитку необхідно:

– створювати робочі місця в Україні;

– модернізувати систему дошкільної та повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти, привести освітні стандарти до потреб суспільного розвитку та до найкращих світових зразків;

– створити умови, необхідні для культурного розвитку та збагачення громадян України, популяризації українського та світового мистецтва, музики, літератури;

– створити умови, зокрема інфраструктурні, для популяризації серед громадян масового спорту з метою покращення їх здоров'я та фізичного розвитку;

– забезпечити рівні можливості жінок і чоловіків для реалізації та розвитку їх здібностей та потенціалу, а також сприяти безбар'єрності у різних аспектах життя людини;

– забезпечити зростання добробуту населення та надання адресної соціальної допомоги, зокрема багатодітним сім'ям і малозабезпеченим громадянам;

– створити економічні та соціальні умови для підвищення рівня народжуваності та зниження рівня смертності шляхом впровадження ефективних соціальних механізмів підтримки дитини і сім'ї, розвитку сімейних форм виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, підтримки послуг раннього розвитку дитини, материнства;

– забезпечити право людини на охорону здоров'я, зокрема популяризацію здорового способу життя, попередження захворювань, раннє діагностування, якісне комплексне лікування, реабілітацію з перших днів захворювання, паліативні послуги, розвиток трансплантації, належне медикаментозне забезпечення, впровадити стандарти доступних і якісних медичних послуг, сформувати ефективну систему біобезпеки і біологічного захисту;

– удосконалити систему контролю якості, ефективності та безпеки лікарських засобів;

– забезпечити особам з інвалідністю повну інклюзію у суспільство, рівність прав і можливостей на доступ до сервісів і послуг, роботи, відпочинку та активного соціального життя [6].

Особливого сенсу вказане набуває в розрізі нових сучасних підходів до забезпечення як економічної безпеки, так і безпеки людини.

Отже, вважається доцільним наголосити, що настав час створити протидію загрозам національній безпеці з позицій самого головного об'єкту, що може потрапити в небезпеку - людини. Адже, саме людина їх і формує!

Відмітимо, що ідея безпеки людини була висунута в теорії суспільного договору, яка по суті є безпековою (захисною) теорією. З погляду прихильників цієї теорії суспільству і державі передують повна анархія і «війна всіх проти всіх» або за деякими поглядами ідилічна свобода. Спільною рисою

природного стану, в якому довгий час перебували люди, є необмежена особиста свобода. Нею люди свідомо вирішили поступитися на користь держави для забезпечення особистих прав (прав людини). Таким чином, відповідно до теорії суспільного договору, люди свідомо будували суспільство, укладали союз для охорони власних інтересів. «Право людини, – писав І. Кант, – повинно забезпечувати їй безпеку, воно надійніше за всі стіни» [8, с. 306].

Ідея невід’ємних прав людини стала основою перших у світі конституцій. В Американській декларації незалежності (1776) визначено, що всі люди створені рівними і всі вони наділені Творцем невід’ємними правами, до яких належать права на життя, на свободу і на прагнення до щастя. Автори Декларації визнавали, що влада уряду дійсна і підтримується підданими доти, доки вона захищає право людини і «ґрунтується на згоді тих, ким управляють». Якщо влада (уряд) порушує ці права, народ має право ліквідувати і встановити нову, засновану на таких принципах, які повинні якнайкраще забезпечити безпеку і благополуччя народу. Це по суті теж визнання прав людини, але у вигляді права на революцію. Аналогічні права людини проголосила і французька Декларація прав людини і громадянина (1789): «1. Люди народжуються і залишаються вільними й рівними в правах. Суспільні відмінності можуть ґрунтуватися лише з огляду на загальну користь. 2. Метою кожного політичного союзу є забезпечення природних і невід’ємних прав людини. Такими є свобода, власність, безпека і опір гнобленню». Ідея невід’ємних прав людини – ідеал людства епохи Просвітництва – стала вирішальною основою для наступних конституцій практично в усіх країнах. Таким чином, досвід історії наочно підтвердив не тільки життєздатність ідеї невід’ємних прав людини, а й їх універсальність [4].

Слід наголосити, що у суспільстві дедалі глибше укорінюється усвідомлення, що свобода і людська гідність є не тільки загальнолюдськими цінностями, а й наріжним каменем процесів розбудови цивілізованої держави, вироблення та реалізації її зовнішньої і внутрішньої політики, політики національної безпеки, а, отже, саме людина виступає, не тільки об’єктом, а і основним суб’єктом забезпечення безпеки. Саме тому, в Україні все далі більше стають актуальними тенденції щодо належного законодавчого закріплення цієї надважливої проблематики.

Резюмуючи вищевикладене та намагаючись влучно окреслити поняття безпеки людини, ми цілкомовито погоджуємось із видатним українським науковцем Володимиром Павловичем Тихим, що безпека людини – це об’єктивний стан і суб’єктивне відчуття фізичної, майнової, соціальної (матеріальної), психологічної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Людина перебуває в безпеці, коли вона, її права і свободи надійно захищені (забезпечені, гарантовані). Інакше кажучи, саме права і свободи людини та їх гарантії і забезпечують її безпеку. Адже права людини притаманні її природі, без них вона не може існувати як людська істота. Необхідним є багатовимірний і всебічний підхід до розв’язання проблеми безпеки людини. Без забезпечення особистої безпеки людини, особливо безпеки життя, було б безпредметним порушувати питання про дотримання інших прав і свобод людини. Але забезпечення лише особистої безпеки явно недостатньо для безпеки людини, її безпечного існування та розвитку. Поняття безпеки людини включає також безпеку честі та гідності, місця проживання, недоторканності житла, таємниці особистого життя, невтручання в особисте і сімейне життя, свободи думки і слова, світогляду, об’єднань, підприємницької діяльності, безпеку майна тощо. Таким чином, безпека (захищеність) людини як система – це фізична, психологічна, моральна, соціальна, матеріальна, майнова та інші її види. Це означає, що методологічно має йтися про поєднання різних, але взаємопов’язаних елементів, систем у комплекс заходів, спрямованих на зміцнення захисного механізму, надійних гарантій захисту прав і свобод людини від тих чи інших небезпек [4].

Щодо основного інструменту забезпечення безпеки людини, то на наше глибоке та аргументоване переконання ним є забезпечення економічної безпеки держави, адже гарантування всіх без виключення прав і свобод людини і громадянина як передбачених у Конституції України, так і інших лежить у площині потужного економічного потенціалу країни.

Висновки. Отже, проведений аналіз визначення людини як основного суб’єкта та об’єкта безпеки в Україні, а також дослідження стратегічних державних документів у цій сфері дає підстави зробити наступні висновки щодо винайдення напрямів підвищення ефективності та удосконалення питань безпеки людини крізь призму забезпечення економічної безпеки держави:

- людина є не тільки об’єктом національної безпеки, а і головним її суб’єктом;
- стан дотримання прав і свобод в Україні не перебуває на достатньому рівні, що створює передумови до активізації загроз національній безпеці у всіх сферах, особливо у економічній, соціальній, екологічній та інформаційній;

- інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий та, можливо, безпековий простір, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України не можливий без належного дотримання державою політики у сфері забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина, при цьому національне законодавство та діяльність по забезпеченню безпеки людини повинні бути, з одного боку, достатніми, а з другого – не порушувати прав і свобод людини;
- забезпечення верховенства, пріоритету прав і основних свобод людини у відносинах із державою повинні створювати такий рівень безпеки людини, щоб у суспільстві була створена атмосфера миру та спокою, щоб кожний був упевнений у тому, що його правам і свободам, життю і здоров'ю, честі й гідності, свободі і власності не загрожує небезпека, що він надійно захищений державою і суспільством;
- ступінь загрози економічній безпеці України напряму залежить від реалізації державою конституційних прав людини і громадянина;
- постійне зміцнення безпеки людини вимагає від держави створення умов для ефективного забезпечення економічної безпеки держави та відповідно підвищення рівня гарантованості прав і свобод людини, закріплених у Конституції України;
- в умовах євроінтеграції забезпечення безпеки людини від посягань з боку інших людей та забезпечення безпеки людини від посягань з боку держави, її органів, посадових і службових осіб повинно відбуватись у відповідності до міжнародних, в тому числі європейських, норм і стандартів;
- забезпечення невід'ємного права людини на безпеку - це прямий шлях держави до усунення передумов виникнення загрози національній безпеці у сфері економіки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Закон України від 19.06.2003 № 964-IV «Про основи національної безпеки України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/964-15>
3. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII «Про основи національної безпеки України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст. 241
4. Тихий В. П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 2. С. 31-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_2_5
5. Гегель Г. В. Ф. Философия права. М. : Мысль, 1990. 524 с.
6. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 року №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
7. Шевченко О.А. Еволюція стратегій національної безпеки України протягом років незалежності крізь призму забезпечення економічної безпеки держави. Науковий вісник УжНУ. Серія: Право. 2021. №65, С.152-159.
8. Кант И. Из лекций по этике. Этическая мысль: науч.-публицист. чтения. М., 1988. С. 299–333